

به نام خداوند بخشنده مهربان

رساله حاضر، حاصل پژوهش‌های نگارنده در دوره کارشناسی ارشد رشته روانشناسی تربیتی است که در بهمن سال ۱۳۹۳ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه یاسوج به راهنمایی جناب آقای دکتر قوام ملتفت و مشاوره‌ی جناب آقای دکتر ناصر نوشادی از آن دفاع شده است و کلیه حقوق مادی و معنوی آن متعلق به دانشگاه یاسوج است.

دانشگاه یاسوج

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی

پیش بینی رضایت از زندگی بر اساس الگوی ارتباطی خانواده و
نقش واسطه ای انگیزش مذهبی

استاد راهنما:

دکتر قوام ملتفت

استاد مشاور:

دکتر ناصر نوشادی

پژوهشگر:

بنت‌الهدی آذربون

بهمن ماه ۱۳۹۳

بیش به محضر انسان کامل،

آنکه وجود مبارکش بری از هر کاستی و عقل کاملش روشن‌نندهٔ عقول است،

آنکه به استغارش مستقیم و دیرزمانی ستارهٔ چشم به راهش دوخته‌ایم.

امید که برمانت نهد و

بن کسربن را پذیرد.

و تعذیریم به:

مهر عزیز و مهربانم و فرزند و بندهم

سیاسگزاری

سیاس پروردگارم را که هرگز تنهایم نگذشته است.

من لم یشکرالمخلوق لم یشکر الخالق

اینک که از دریای بیکران وجودش، تنها جرعه‌ای به قدر همت خویش نوشیدم و در لابه‌لای تاریخ علم، وجود لایزالش را به چشم جان دیدم، بر خویش لازم میدانم که نامی از بزرگان و اندیشمندان که چراغ وجودشان روشنگر این راه بی‌نهایت بوده برده باشم.

با نهایت احترام و ادب قلبی، صمیمانه از استاد فرهیخته و محبوبم جناب آقای دکتر قوام ملتفت، که با اخلاق پسندیده و انسانی و صعه‌صدر و ارائه رهنمودهای خویش همواره اینجانب را در ادامه تحصیل، زندگی و انجام این تحقیق یاری نمودند، کمال تشکر و قدردانی را می‌نمایم. همچنین از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر ناصر نوشادی بخاطر عنایت وافر و راهنمایی‌های استادانه و ارزنده، که همواره الگوی یک شخصیت علمی و سازنده را برایم دارند، نهایت سپاس و امتنان را دارم. از دیگر اساتید فرزانه، سرکار خانم دکتر ساداتی، جناب آقای دکتر نیکدل، جناب آقای دکتر فیروزی، جناب آقای دکتر تقوایی‌نیا، به جهت کلام شیوا و پرمهرشان در طول تحصیل، به قدر بضاعت خویش سپاسگذاری می‌نمایم. امیدوارم مورد قبول عزیزان قرار بگیرد. و با سپاس از همسر مهرپیشه‌ام که با شکیبایی خویش، مرا در به انجام رساندن این راه دشوار یاری دادند و رنج تحصیل مرا به جان خریدند.

و در نهایت آنچه انکارناپذیر و فراموش‌شدنی نیست، محبت و بزرگواری و تلاش گوه‌ران بی‌مانند زندگی‌ام، پدر و مادر مهربانم، و خانواده‌ی محترم همسرم، از جمله مادرشوهر گرامی، که زمینه‌ی رشد و شکوفایی اندیشه‌ام را فراهم نمودند. تشویق و حمایت‌های ایشان باعث پیشرفت و انجام این پایان‌نامه گردید، از صمیم قلب ممنون و سپاسگزارم. خالصانه می‌گویم، تمام آنچه بودم، هستم و خواهم بود، همه و همه مدیون آنهاست.

نام: بنت‌الهدی	نام خانوادگی: آذربون
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته و گرایش: روانشناسی تربیتی
استاد راهنما: دکتر قوام ملتفت	تاریخ دفاع: ۱۳۹۳/۱۱/۲۷

<p style="text-align: center;">پیش‌بینی رضایت از زندگی براساس الگوی ارتباطی خانواده با نقش واسطه‌ای انگیزش مذهبی</p> <p style="text-align: right;">چکیده:</p> <p>پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی رضایت از زندگی براساس الگوی ارتباطی خانواده با واسطه‌گری انگیزش مذهبی در دانشجویان انجام گرفت. بدین منظور نمونه‌ای مشتمل بر ۳۵۰ دانشجوی (۱۵۰ پسر و ۲۰۰ دختر) از بین دانشکده‌های (علوم تربیتی، مهندسی، علوم پایه و حقوق) دانشگاه شیراز به شیوه نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب گردید، شرکت‌کنندگان در پژوهش، مقیاس رضایت از زندگی دینر و همکاران (۱۹۸۵)، و مقیاس الگوی ارتباطی خانواده ریچی و فیتزپاتریک (۱۹۹۴)، و مقیاس انگیزش موقعیتی گی، والرند و بلانچارد (۲۰۰۰) را پاسخ دادند، پایایی و روایی مقیاس‌ها محرز گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش آماری تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج حاکی از آن بود که بین الگوی ارتباطی خانواده و رضایت از زندگی ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. بدین صورت که بعد گفت و شنود به طور مثبت و بعد هم‌نواپی به طور منفی پیش‌بینی کننده رضایت از زندگی بودند. همچنین نتایج نشان داد که الگوی ارتباطی خانواده بر انگیزش درونی مذهبی و بیرونی مذهبی اثر دارد. در نهایت اینکه انگیزش درونی مذهبی می‌تواند بین الگوی ارتباطی خانواده و رضایت از زندگی نقش واسطه‌ای ایفا کند. یافته‌ها با توجه به تحقیقات پیشین به بحث گذاشته و پیشنهادهای برای انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه مطرح شده است.</p>
<p style="text-align: right;">واژگان کلیدی: رضایت از زندگی، گفت و شنود، هم‌نواپی، انگیزش درونی مذهبی و انگیزش بیرونی مذهبی</p>

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
فصل ۱ کلیات.....	۱.....
۱-۱ مقدمه.....	۱.....
۲-۱ بیان مسأله.....	۳.....
۳-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۸.....
۴-۱ اهداف پژوهش.....	۹.....
۵-۱ تعاریف مفهومی متغیرها.....	۱۰.....
۱-۵-۱ تعاریف مفهومی.....	۱۰.....
فصل ۲ مبانی نظری و پیشینه پژوهش.....	۱۱.....
۱-۲ مبانی نظری.....	۱۱.....
۱-۱-۲ رضایت از زندگی.....	۱۱.....
۱-۱-۱-۲ تعریف رضایت.....	۱۲.....
۲-۱-۱-۲ نظریه‌های مربوط به رضایت از زندگی.....	۱۳.....
۳-۱-۱-۲ نظریه ساختاری رضایت از زندگی.....	۱۵.....
۴-۱-۱-۲ تئوری مقایسه اجتماعی.....	۱۷.....
۲-۱-۲ مبانی نظری الگوی ارتباطی خانواده.....	۱۹.....
۱-۲-۱-۲ الگوی ارتباطی خانواده.....	۱۹.....
۲-۲-۱-۲ مفهوم الگوی ارتباطی خانواده.....	۲۲.....
۳-۲-۱-۲ تاریخچه الگوی ارتباطی خانواده.....	۲۲.....
۴-۲-۱-۲ ابعاد الگوی ارتباطی خانواده.....	۲۳.....
۱-۴-۲-۱-۲ بعد جهت‌گیری گفت و شنود.....	۲۳.....
۲-۴-۲-۱-۲ بعد جهت‌گیری همنوایی.....	۲۴.....
۳-۴-۲-۱-۲ جهت‌گیری گفت و شنود و همنوایی و عملکرد خانواده.....	۲۴.....
۴-۴-۲-۱-۲ رابطه منفی ابعاد جهت‌گیری گفت و شنود و همنوایی.....	۲۵.....
۵-۴-۲-۱-۲ اثر تعاملی ابعاد جهت‌گیری گفت و شنود و همنوایی.....	۲۶.....
۵-۲-۱-۲ انواع خانواده‌ها در الگوهای ارتباطات خانواده.....	۲۶.....
۱-۵-۲-۱-۲ خانواده‌های توافق‌کننده.....	۲۶.....
۲-۵-۲-۱-۲ خانواده‌های کثرت‌گرا.....	۲۷.....
۳-۵-۲-۱-۲ خانواده‌های محدودکننده.....	۲۸.....
۴-۵-۲-۱-۲ خانواده‌های سهل‌گیر.....	۲۹.....
۶-۲-۱-۲ مقایسه الگوهای ارتباطات خانواده و طبقه‌بندیهای دیگر جنبه‌های مختلف خانواده.....	۳۰.....

۳۱	۳-۱-۲ مبانی نظری انگیزش.....
۳۱	۱-۳-۱-۲ تعریف انگیزش.....
۳۳	۲-۳-۱-۲ نظریه‌های انگیزش.....
۳۶	۳-۳-۱-۲ انگیزش درونی و انگیزش بیرونی.....
۳۷	۱-۳-۳-۱-۲ دیدگاه‌های اولیه در انگیزش درونی.....
۳۸	۲-۳-۳-۱-۲ دیدگاه‌های معاصر.....
۴۰	۴-۳-۱-۲ نظریه خودتعیینی.....
۴۴	۵-۳-۱-۲ نظریه آلپورت: جهت‌گیری درونی و بیرونی مذهبی.....
۴۵	۲-۲ پیشینه پژوهش.....
۴۵	۲-۲ رضایت از زندگی.....
۴۷	۲-۲-۲ الگوی ارتباطی خانواده و رضایت از زندگی.....
۴۹	۳-۲-۲ الگوی ارتباطی خانواده با انگیزش و انگیزش مذهبی.....
۵۱	۴-۲-۲ رضایت از زندگی و انگیزش.....
۵۱	۵-۲-۲ رضایت از زندگی و انگیزش مذهبی.....
۵۷	۴-۲ سؤال‌ها و فرضیه‌های تحقیق.....
۵۷	۱-۴-۲ فرضیه‌های تحقیق.....

فصل ۳ روش اجرای پژوهش.....

۵۸	۱-۳ جامعه آماری.....
۵۸	۲-۳ حجم نمونه و روش نمونه‌گیری.....
۵۹	۳-۳ ابزار پژوهش.....
۵۹	۱-۳-۳ مقیاس رضایت از زندگی.....
۶۰	۲-۳-۳ مقیاس الگوی ارتباطی خانواده.....
۶۲	۳-۲-۳ مقیاس انگیزش موقعیتی.....
۶۴	۴-۳ روش اجرای پژوهش.....
۶۴	۵-۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۶۵	۶-۳ تعاریف عملیاتی متغیرها.....

فصل ۴ یافته‌های پژوهش.....

۶۶	۱-۴ مقدمه.....
۶۶	۲-۴ یافته‌های توصیفی.....
۶۷	۳-۴ یافته‌های استنباطی.....

فصل ۵ بحث و نتیجه‌گیری.....

۷۳	۱-۱-۵ فرضیه اول.....
۷۵	۲-۱-۵ فرضیه دوم.....
۷۶	۳-۱-۵ فرضیه سوم.....
۸۱	۴-۱-۵ فرضیه چهارم.....
۸۱	۵-۱-۵ فرضیه پنجم.....

۲-۵	پیشنهاد‌های پژوهشی	۸۳
۳-۵	پیشنهاد‌های کاربردی	۸۳
۴-۵	محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش	۸۴
	منابع فارسی	۸۵
	منابع انگلیسی	۹۰

پیوست

۱۰۰	پیوست ۱: مقیاس رضایت از زندگی دینر و همکاران
۱۰۱	پیوست ۲: مقیاس الگوی ارتباطی خانواده
۱۰۳	پیوست ۳: مقیاس انگیزش موقعیتی

فهرست شکل‌ها

عنوان و شماره شکل صفحه

شکل ۱-۲ مدل ساختاری بهزیستی دینر ۱۶

شکل ۲-۲ ابعاد کنترل- انتظار و پذیرش- پاسخدهی والدینی ۲۱

شکل ۳-۲ پیوستار انگیزش در نظریه خودتعیینی ۴۳

شکل ۱-۴ مدل اصلاح شده اثر الگوی ارتباطی خانواده بر رضایت از زندگی با واسطه‌گری انگیزش مذهبی ۷۰

فهرست جدول‌ها

عنوان و شماره جدول	صفحه
جدول ۳-۱ ضرایب همبستگی هر گویه با نمره کل	۶۰
جدول ۳-۲ ماتریس چرخش یافته برای تحلیل عوامل آزمون الگوی ارتباطی خانواده	۶۱
جدول ۳-۳ ضریب آلفای کرونباخ عوامل و کل مقیاس الگوی ارتباطی خانواده	۶۲
جدول ۳-۴ ماتریس چرخش یافته برای تحلیل عوامل آزمون انگیزش	۶۳
جدول ۳-۵ ضریب آلفای کرونباخ عوامل و کل مقیاس انگیزش	۶۴
جدول ۴-۱ میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنیها در متغیرهای پژوهش به تفکیک جنسیت	۶۶
جدول ۴-۲ ماتریس همبستگی صفر مرتبه بین متغیرهای پژوهش	۶۷
جدول ۴-۳ پیش‌بینی رضایت از زندگی براساس ابعاد گفت و شنود و همنوایی	۶۷
جدول ۴-۴ پیش‌بینی انگیزش درونی مذهبی براساس ابعاد گفت و شنود و همنوایی	۶۸
جدول ۴-۵ پیش‌بینی انگیزش بیرونی مذهبی براساس ابعاد گفت و شنود و همنوایی	۶۸
جدول ۴-۶ پیش‌بینی رضایت از زندگی براساس الگوی ارتباطی خانواده با نقش واسطه‌ای انگیزش مذهبی	۶۹
جدول ۴-۷ اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای پژوهش بر یکدیگر	۶۹
جدول ۴-۸ نتایج آزمون تی مستقل رضایت از زندگی در بین دختران و پسران	۷۱
جدول ۴-۹ نتایج آزمون تی مستقل انگیزش درونی مذهبی در دختران پسران	۷۱
جدول ۴-۱۰ نتایج آزمون تی مستقل انگیزش بیرونی مذهبی در دختران پسران	۷۲

فصل اول: کلیات

۱-۱- مقدمه

در اواخر سده بیستم بخصوص از زمانی که سلیگمن ریاست انجمن روانشناسی امریکا را بر عهده گرفت، بجای تأکید بر جنبه‌های منفی وجودی انسان مانند اضطراب و افسردگی به توانمندی‌ها و نقاط قوت روانشناختی افراد پرداخته شد، که این حرکت را جنبش روانشناسی مثبت‌گرا نامیدند، در واقع «روانشناسی مثبت^۱»، به جای تأکید بر جنبه‌های منفی زندگی، به شناخت و ارتقای وجوه مثبت و نقاط قوت انسان می‌پردازد (هریس و استاندارد^۲، ۲۰۰۱). روانشناسی مثبت‌گرا، طیف وسیعی از شاخص‌های بهداشت روانی، از جمله بهزیستی، امید، تاب‌آوری و رضایت از زندگی را مورد مطالعه قرار می‌دهند. مراد از رضایت از زندگی، نگرش فرد، ارزیابی عمومی نسبت به کلیت زندگی خود و یا برخی از جنبه‌های زندگی، همچون زندگی خانوادگی و تجربه آموزشی است (دینر^۳، سان^۴، لوکاس و اسمیت^۵، ۱۹۹۹). در طول تاریخ برای بسیاری از انسان‌ها این سؤال مطرح بوده است که زندگی خوب و خوشبختی چیست؟ چه مؤلفه‌هایی دارد؟ در پاسخ بدین سؤال دو دیدگاه کلی وجود دارد. دیدگاهی که به لذت‌گرایی شهرت دارد و بهزیستی را مترادف با فزونی عواطف مثبت بر عواطف منفی و رضایت از زندگی تعریف می‌نماید. که به این دیدگاه بهزیستی ذهنی گفته می‌شود. دیدگاه دیگر که نگاه کلی‌تر و جامع‌تری به بهزیستی دارد و بهزیستی را براساس معیارهایی چون، زندگی کردن براساس اهداف اصیل و شکوفا کردن استعدادها و یافتن معنا در زندگی و تلاش مستمر در جهت رشد شخصی تعریف کرده است؛ که به این دیدگاه بهزیستی فضیلت‌گرا^۶ گویند (ریف و کیس^۷، ۱۹۹۵؛ ریف و سینگر^۸، ۲۰۰۴؛ به نقل از ملتفت و خیر، پ ۱۳۹۱). از نظر برخی مؤلفان، از جمله ریان و دسی^۹، (۲۰۰۸) بین بهزیستی روانشناختی و بهزیستی ذهنی تمایز و تفاوت وجود دارد.

¹- Positive psychology

²- Harris & Standard

³- Diener

⁴- Sun

⁵- Lucas & Smith

⁶- Eudemonia Well-being

⁷- Ryff & Keyes

⁸- Singer

⁹- Ryan & Deci

سازه روانشناختی بهزیستی ذهنی، که در دو دهه اخیر توجه زیادی را به خود معطوف داشته است؛ در سه حیطه بررسی می‌شود: عاطفه مثبت، عاطفه منفی و رضایت از زندگی. سنجش رضایت از زندگی با دو حیطه دیگر متفاوت است؛ زیرا به جای ارزیابی روانشناختی از عاطفه فرد، باید به قضاوت شناختی خود او رجوع کرد. رضایت کلی از زندگی به معنای ارزیابی شناختی و آگاهانه افراد از کیفیت زندگی خود به مثابه یک کل واحد است که اساس آن بر معیارهای شخصی آنها قرار دارد (کوویوما-هونکانن^۱، کاپریو^۲، هونکانن و کوسکنوو^۳، ۲۰۰۵). واژه رضایت از زندگی دارای تعاریف و ابعاد مختلفی است، روانشناسانی همچون آرگیل^۴ (۲۰۰۱) شادکامی را ترکیبی از وجود عاطفه مثبت، عدم عاطفه منفی و رضایت از زندگی تعریف می‌کند. همانگونه که در تعریف آرگیل مشخص شده است دو بعد شادی، رضایت از زندگی و فقدان عاطفه منفی است، وجود عواطف مثبت جنبه هیجانی و رضایت از زندگی جنبه شناختی شادی می‌باشد. رضایت از زندگی، از مولفه‌های نگرش مثبت افراد نسبت به جهانی است که در آن زندگی می‌کنند. تجربه شادکامی و رضایت از زندگی هدف برتر زندگی به شمار می‌رود و احساس غم و ناخرسندی اغلب مانعی در راه انجام وظایف فرد شمرده می‌شوند (آناس، ۱۹۹۳، به نقل از لاگین و هیوبنر، ۲۰۰۱). رضایت از زندگی به یک فرایند قضاوتی-شناختی اشاره دارد که در آن افراد کیفیت زندگی خود را براساس مجموعه‌ای از ملاکها ارزشیابی می‌کنند. اگر چه اشخاص مختلف در زمینه مولفه‌های مهم یک زندگی خوب از قبیل سلامت و روابط موفق با یکدیگر توافق دارند، اما به این مولفه‌ها وزنه‌های متفاوتی می‌دهند (دینر، امونس، لارسن و گریفین، ۱۹۸۵).

توجه به مسئله رضایت از زندگی در مقایسه با افسردگی و اضطراب در علوم انسانی به مراتب کمتر بوده است. برای مثال مایر^۵ و دینر (۱۹۹۷) با مراجعه به چکیده مقاله‌های علوم روانشناختی بین سالهای ۱۹۶۷ تا ۱۹۹۴ به این نتیجه رسیدند که تعداد مقاله‌های منتشر شده در قلمرو افسردگی و اضطراب به ترتیب ۴۶۳۸۰ و ۳۶۸۵۱ مقاله بوده است، در حالی که فقط ۲۳۸۹ مقاله در ارتباط با شادکامی، ۲۳۴۰ مقاله مرتبط با رضایت از زندگی و ۴۰۵ مقاله در زمینه لذت نگاشته شده بودند (آریندل، هیسینک و سچ^۶، ۱۹۹۹).

نتایج تحقیقات نشان داده است که عوامل مختلفی با رضایت از زندگی در ارتباط هستند. تحقیق در این زمینه به منظور روشن شدن مکانیسم این ارتباط و تقویت بدنه پژوهشی مربوطه و (براساس نتایج) رسیدن به راهکارهای علمی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین با توجه به آنچه گفته شد، هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش واسطه‌ای انگیزش مذهبی در رابطه میان الگوی ارتباطی خانواده و رضایت از زندگی می‌باشد.

¹- Koivumaa-Honkanen

²- Kaprio

³- Honkanen, R, Vinamaki, Koskenvuo

⁴- Argyle

⁵- Mire

⁶- Arrindell, Heesink & Seij

۱-۲- بیان مساله

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های بسیاری در مورد کیفیت زندگی افراد از دو دیدگاه عینی و ذهنی انجام شده‌اند. دیدگاه عینی به شرایط بیرونی مانند میزان درآمد، کیفیت مسکن، شبکه‌های دوستی و دسترسی به خدمات بهداشتی توجه می‌کند. در مقابل، دیدگاه ذهنی بر قضاوت افراد در مورد رضایت از زندگی با توجه به کل زندگی یا حیطه‌های خاص آن مانند رضایت از دوستان، رضایت از خانواده و رضایت از تجربه‌های تحصیلی تاکید می‌ورزد (زولینگ، والویس، هیوینر و درین^۱، ۲۰۰۵). مراد از رضایت زندگی، نگرش فرد، ارزیابی عمومی نسبت به کلیت زندگی خود و یا برخی از جنبه‌های زندگی، همچون زندگی خانودگی و تجربه آموزشی است. در بررسی‌های انجام شده پیرامون سازه روانشناختی بهزیستی ذهنی در دو دهه گذشته، مدل سه بعدی احساس خوشبختی ذهنی که عبارت از احساس مثبت، احساس منفی و رضایت از زندگی است، مورد توجه بوده است. تصور ذهنی رضایت از زندگی از دو بعد دیگر متفاوت است. رضایت از زندگی بازتاب توازن میان آرزوهای شخص و وضعیت فعلی او می‌باشد. به بیان دیگر هر چه شکاف میان آرزوهای فرد و وضعیت عینی وی بیشتر گردد، رضایت‌مندی او کاهش می‌یابد. (اینگل‌هارت، ۱۳۷۳). رضایت از زندگی به عنوان ارزیابی کلی کیفیت زندگی براساس ملاک‌های انتخاب شده عبارت است از، مقایسه بین شرایط زندگی با ملاک‌های شخصی افراد، هنگامی که سطوح بالای رضایت از زندگی را تجربه می‌کنند که شرایط زندگی آنها با ملاک‌هایی که برای خود تعیین کرده‌اند، مطابقت داشته باشد. رضایت از زندگی را می‌توان به عنوان جامع‌ترین ارزیابی افراد از شرایط زندگی خود در نظر گرفت (دینر، ۲۰۰۰).

شواهد تجربی حاکی از آن است که رضایت از زندگی دارای سه بعد رضایت از زندگی گذشته، حال و آینده است. دیدگاه مثبت و خوش‌بینانه نسبت به آینده به مقابله بهتر با موقعیت‌های فشارزای حال می‌انجامد. لازاروس^۲، کانر^۳ و فولکمن^۴ (۱۹۸۰)، نشان دادند که دیدگاه امیدوارانه و خوش‌بینانه در سنجش سازه رضایت از زندگی، مفید و مناسب می‌باشد. تجارب پیشین زندگی، رضایت‌ها و نارضایتی‌هایی که افراد در مراحل اولیه زندگی تجربه کرده‌اند می‌توانند با تجارب بعدی ایشان متفاوت باشد و پیامدهایی برای سلامت یا بیماری در برداشته باشد. برای نمونه اریکسون (۱۹۶۸)، فرایند رشد روانی را در هشت مرحله روانی- اجتماعی تقسیم کرده است و برای هر مرحله، وظایف اجتماعی متفاوتی را فرض می‌گیرد. توفیق یا شکست در هر یک از تکالیف اجتماعی بر سطوح رضایت فرد از دوره‌های بعدی زندگی تاثیر می‌گذارد. بدین ترتیب سلامت جسمانی و روانی آنی افراد را متأثر می‌سازد. به بیان دیگر، بیشینه توفیقات و شکست‌ها، در انجام تکالیف روانی- اجتماعی حال و آینده فرد انعکاس می‌یابد و واقعیت او را در زمینه احساس یکپارچگی و امید تحت تاثیر خود قرار می‌دهد.

در نتیجه یکی از شاخص‌های مهم بهداشت روانی میزان رضایت از زندگی است؛ رضایت از زندگی

¹ - Zullig, Valois, Huebner, & Drane

² - Lazarus

³ - Kanner

⁴ - Folkman

با شبکه‌ای از سایر متغیرهای روانشناختی از جمله: عاطفه مثبت، عزت نفس و خوش‌بینی (لوکاس، دینر و سو، ۱۹۹۶)، تعامل اجتماعی (گیسون، ۱۹۸۶)، عوامل شخصیتی (امونس و دینر، ۱۹۸۵)، سطح درآمد، طبقه اجتماعی (جورج، ۱۹۸۱)، مذهب و سلامت روانی (ویلیتس و کرایدر، ۱۹۸۸) مرتبط است (کشاورز، مهرابی و سلطانی‌زاده، ۱۳۸۸).

عوامل گوناگونی بر رضایت از زندگی اثر می‌گذارد. یکی از این عوامل نوع رابطه و تعاملات در خانواده است. خانواده همواره به عنوان مهمترین سیستم انسانی مورد توجه قرار داشته و تحقیقات حاکی از آن بوده است که خانواده بر رفتارهای فرد در هیچ حیطه‌ای به اندازه حیطه رفتارهای ارتباطی^۱ تأثیر ندارد (فیتزپاتریک^۲ و ریچی^۳، ۱۹۹۴؛ برگر^۴ و لاکمن^۵، ۱۹۶۷؛ برلسون^۶، دلپا^۷ و اپلگیت^۸، ۱۹۹۵؛ مک‌لئود^۹ و چفی^{۱۰}، ۱۹۷۲؛ ریس^{۱۱}، ۱۹۸۱؛ ریچی و فیتزپاتریک، ۱۹۹۰؛ به نقل از کوئر^{۱۲} و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲). کلارک^{۱۳} و شیلدز^{۱۴} (۱۹۹۷)، خانواده را سیستمی قانونگذار تعریف می‌کنند که اعضای آن به طور مداوم در حال تعریف و تعریف مجدد ماهیت روابط^{۱۵} خود بر مبنای الگوی ارتباطاتشان^{۱۶} هستند. الگوهای ارتباطات خانوادگی متمایز از یکدیگر هستند. شناخت این الگوها به شناخت بعضی از جنبه‌های عملکرد خانواده کمک می‌کند. در واقع، شناخت انواع مختلف الگوها و سبک‌های ارتباطات خانوادگی علاوه بر توصیف، به پیش‌بینی و توضیح عملکرد خانواده و توصیه‌ها و تجویزهای مربوط به آن هم کمک می‌کند (به نقل از کشتکاران، ۱۳۸۷).

محققان سعی کرده‌اند الگوهای ارتباطات خانوادگی را بشناسند و طبقه‌بندی کنند (فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۴؛ مک‌لئود و چفی، ۱۹۷۲؛ به نقل از کوئر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲؛ ریچی و فیتزپاتریک، ۱۹۹۰؛ به نقل از فیتزپاتریک، ۲۰۰۴).

یکی از مدل‌های مطرح در خانواده که به تعاملات در خانواده و نقش آن در سازگاری موثر با محیط پرداخته است مدل الگوی ارتباطی خانواده^{۱۷} است. اصولاً مفهوم الگوی ارتباطی خانواده یا

¹ - Communication behaviors

² - Fitzpatrick

³ - Ritchie

⁴ - Berge

⁵ - Luckman

⁶ - Berleson

⁷ - Delia

⁸ - Applegate

⁹ - McLeod

¹⁰ - Chaffee

¹¹ - Reiss

¹² - Koerner

¹³ - Clark

¹⁴ - Shields

¹⁵ - Relationships

¹⁶ - Communications

¹⁷ - Family Communication Pattern

طرحواره‌های ارتباط خانواده، ساختار علمی از دنیای ظاهری خانواده است که براساس ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر و اینکه اعضا چه چیز به یکدیگر می‌گویند و چه کار انجام می‌دهند و اینکه چه معنایی از این ارتباطات دارند، تعریف می‌شود (فیتز پاتریک و کوئرنر، ۲۰۰۴).

فیتز پاتریک و ریچی (۱۹۹۴) دو مفهوم جهت‌گیری گفت و شنود^۱ و هم‌نوایی^۲ را دو بعد کلیدی و تعیین‌کننده چگونگی ارتباط اعضای خانواده در این نظریه معرفی می‌کنند. بعد هم‌نوایی مصداق و درجه‌ای از الگوی ارتباط خانوادگی است که بر اعضاء در جهت یکسان کردن نگرش، ارزشها و عقاید، فشار می‌آورد. بعد مهم دیگر در این الگو بعد گفت و شنود است که به درجه و مصداقی که خانواده، فضایی آزاد و راحتی را برای شرکت اعضای خانواده در موضوعات مختلف ایجاد می‌کند، گفته می‌شود.

یکی دیگر از عوامل مهم و اثرگذار بر رضایت از زندگی که تحت تأثیر خانواده و الگوی ارتباطات آن می‌باشد دینداری می‌باشد. به عقیده اریکسون^۳ (۱۹۷۵) والدین با تأثیرگذاری خود در اولین مرحلهٔ مرحلهٔ رشد «من^۴» یعنی مرحلهٔ «ایجاد اعتماد^۵ در برابر بی‌اعتمادی» تأثیر مستقیم دارند. وی معتقد است که «اعتماد» در کودکی پایه و اساس ایمان^۶ در بزرگسالی است. ایمان به عنوان یک نیاز حیاتی، انسان را به سوی پذیرش دین سوق می‌دهد. پس هر گونه ضعف در سبک رفتاری و تربیتی والدین نسبت به فرزندانشان، موجب ایجاد حس بی‌اعتمادی شده و از نظر اریکسون ایجاد اعتماد یا بی‌اعتمادی در کودکان تأثیر مستقیم بر شیوهٔ دینداری و سبک جهت‌گیری مذهبی آنان در آینده دارد.

دین به عنوان نوعی فلسفهٔ فکری با ارائهٔ نگرش خاص به جهان هستی جهان‌بینی^۷، ایدئولوژی^۸ و معرفت‌شناسی خاص^۹ خود را دارا می‌باشد که نه تنها بر پاسخگویی به سؤالات اساسی انسان در مورد پیدایش و تکوین جهان هستی و انسان تأثیر می‌گذارد و روابط بیرونی فرد در قبال نظام‌های اجتماعی، سیاسی و تربیتی را تعیین می‌بخشد، بلکه حس درونی وجود فردی یا هویت شخص را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (گوتگ، ۱۳۸۰؛ به نقل از هاشمی، ۱۳۸۵).

دین حقیقتی است که در جنبه‌ها و ابعاد گوناگون زندگی انسان حضور جدی و قابل توجهی دارد. تحقیق در باب دین یا دین‌پژوهی نیز عرصه‌ها و شاخه‌های متعددی یافته است. به گونه‌ای که رشته‌های علمی بسیاری در زمینه‌های مختلف معارف بشری تدوین و تکوین پیدا کرده‌اند که در این بین می‌توان به روانشناسی دینی یا روان‌شناسی دین اشاره کرد. تاولس^{۱۰} (۲۰۰۰) اظهار می‌دارد که روانشناسی دین به دنبال درک رفتار دینی از طریق به کارگیری اصول و قوانین روانشناختی است. بر

¹ - *conversational Orientation*

² - *conformity Orientation*

³ - *Erikson*

⁴ - *Ego*

⁵ - *Confidence*

⁶ - *Faith*

⁷ - *World view*

⁸ - *Ideology*

⁹ - *Epistemology*

¹⁰ - *Tavles*

این اساس باید توجه داشت که وقتی از مفهوم روانشناسی دین استفاده می‌شود مراد تحقق و بروز و ظهور دین در رفتار بشر است، به سخن دیگر تدین و دینداری مورد نظر است نه چیز دیگر (آذربایجانی و موسوی‌اصل، ۱۳۸۵). تحقیقات نیز نشان می‌دهد که مذهب در زندگی نقش مهمی داشته و در بسیاری از افراد احساس تعلق و آرامش را به وجود می‌آورد (بدل^۱، ۲۰۰۲). علاوه بر این، مذهب به عنوان یک میانجی بر فرایند فکری و ارزیابی رویدادهای روزمره زندگی فرد تاثیر می‌گذارد. بدین ترتیب حتی بسیاری از رویدادهای به ظاهر منفی، مثبت ارزیابی می‌شوند و فرد از آنها احساس مثبتی خواهد داشت. بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که به کمک اعتقاد به مذهب، برخورد با هیجان‌ها و شرایط اجتماعی آسانتر می‌شود (دینر، لوکاس و اویشی، ۲۰۰۲). امروزه بررسی علمی باورهای مذهبی و ارتباط باورها با سایر سازه‌های روانشناختی و جامعه‌شناختی اهمیت ویژه‌ای یافته است (اسپیلکا^۲ و دیگران، ۱۹۹۹؛ به نقل از هاشمی، ۱۳۸۵).

جهت‌گیری مذهبی دلایل ابزاری و غیرابزاری است که افراد در اعتقادات، باورها و اعمال مذهبی خود بیان می‌کنند، در روانشناسی تحت عنوان «انگیزه مذهبی^۳» یا «جهت‌گیری مذهبی» مورد تفحص قرار گرفته است (آلپورت، ۱۹۶۷). از دیدگاه آلپورت جهت‌گیری مذهبی به دو صورت «درونی^۴» و «بیرونی^۵» می‌باشد. در جهت‌گیری مذهبی درونی، ایمان به خودی خود به عنوان یک ارزش متعالی تلقی می‌گردد و یک تعهد انگیزش فراگیر، نه وسیله‌ای، برای دستیابی به اهداف در نظر گرفته می‌شود. اما در جهت‌گیری مذهبی بیرونی، مذهب امری خارجی و ابزاری برای ارضای نیازهای فردی از قبیل مقام و امنیت مورد استفاده قرار می‌گیرد، به عبارت دیگر دین‌داری برای کسب امنیت و پایگاه اجتماعی است و افرادی که چنین جهت‌گیری دارند از دین به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به حاجات خود استفاده می‌کنند (آلپورت و راس^۶، ۱۹۶۷).

امروزه با گسترش نظریه خودتعیینی مشخص شده، طیف انگیزش از بی‌انگیزشی تا انگیزش درونی است، که این مفاهیم مرتبط با پژوهشهای مذهبی نیز بکار رفته است. در ارتباط با انگیزش می‌توانیم بگوییم که عامل نیرودهنده و جهت‌دهنده رفتار است و به چرایی رفتار انسان می‌پردازد. اینکه چرا انسان‌ها به انجام بعضی از کارها اقدام و از انجام بعضی از کارها سرباز می‌زنند، همیشه مورد توجه انسان‌ها بوده و همین امر باعث شده که رفتار انسان‌ها زیر نظر گرفته شود و مورد مطالعه قرار گیرد. از طرفی پی بردن به اینکه انسان‌ها، بعضی کارها را به خاطر ذوق و علاقه درونی خودشان انجام می‌دهند، یا عوامل بیرونی آنها را به انجام آن وا می‌دارد، باعث شده تا به مطالعه انگیزش^۷ رفتارهای انسان پرداخته شود. براساس تحقیقات (مثلاً دسی و رایان، ۲۰۰۰)، اینکه آدمی استعدادهای خود را صرف رسیدن به چه هدفهایی خواهد کرد، به عنوان انگیزش مطرح می‌شود. انگیزش، دربرگیرنده

¹- Bedell

²- Spilka

³- Religious motivation

⁴- Internal

⁵- Outer

⁶- Allport & Ross

⁷- Motivation

مجموع عوامل هوشیار و ناهشیار فعالیت‌های روانی انسان است، که اراده و رفتار وی را تعیین و عامل نیرودهنده و هدایت‌کننده رفتار تعیین می‌شود (وولفولک، ۲۰۰۴). مفهوم انگیزش درونی اولین بار توسط وایت (۱۹۶۵) به نقل از ریان و دسی، (۲۰۰۲)، با عنوان انگیزه اثرگذار مطرح گردید. انگیزش درونی از عوامل شخصی همچون علائق، کنجکاوی و احساس لذت می‌آید. انگیزش بیرونی نیز ناشی از دریافت پاداش و تقویت و یا اجتناب از تنبیه است (ملتفت، ۱۳۹۰). در باورهای مذهبی ریان، ریگی و کینگ^۱ (۱۹۹۳)، دو سبک جهت‌گیری مطرح شده است: ۱- سبک جهت‌گیری درون‌فکنی‌شده^۲: به معنای درونی شدن منبع انگیزش بیرونی براساس فشارهای درونی، مانند احساس گناه و اضطراب و تهدید خودپنداره. در واقع سبک تنظیمی همان اصطلاح وجدان در درون انسان است که هرگاه خطایی مخالف قوانین بیرونی وضع شده، صورت می‌گیرد، در انسان احساس گناه یا عذاب وجدان یا اضطراب به وجود می‌آید.

۲- سبک جهت‌گیری همانندسازی‌شده^۳: در این سبک، رفتارها براساس ارزشها و اهداف فردی درون‌سازی‌شده صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر در این شیوه تنظیمی دیگر احساس گناه ناشی از رفتار بیرونی، رفتار را تحریک نمی‌کند، بلکه انسان براساس عقاید و باورهای خود، که به آن دست‌یافته عمل می‌کند.

با توجه به تعاریف بالا از دین و جهت‌گیری مذهبی آلپورت و انگیزش در نظریه خودتعیینی می‌توانیم انگیزش درونی مذهبی را گرایش فطری به پرداختن به تمایلات و به کاربرد استعدادمان، و در انجام این کار، دنبال کردن و تسلط بر چالشهای بهینه تعریف کرد و همچنین انگیزش درونی به طور خودانگیخته از نیازهای فیزیولوژیک، علائق و احساس لذت، و از درون فرد ناشی می‌شود. و انگیزش بیرونی مذهبی یعنی اینکه رویدادهای بیرون از خود، مثل تقویت‌ها و پاداش‌ها، انگیزش و حرکت فرد را تنظیم می‌کند. به عنوان نمونه تحقیقات نشان داده، مطالعات انجام شده حاکی از آن است که کنترل درونی شیوه‌های مذهبی، اثر مثبت معناداری بر دیگر جنبه‌های رفتار و رفاه و بهزیستی روانشناختی دارد، و عملکرد موثر در حوزه‌های شناختی و دوام و پایداری رفتار را پیش‌بینی می‌کند (دسی و ریان، ۲۰۰۰؛ نایمیک^۴، لانج^۵، وانس‌تینکیست^۶، برنتین^۷، دسی و رایان، ۲۰۰۶). مذهب می‌تواند در تمامی تمامی موقعیت‌ها نقش موثری در استرس‌زدایی داشته و در ارزیابی موقعیت، ارزیابی شناختی فرد، فعالیت‌های مقابله، منابع حمایتی سبب کاهش گرفتاری روانی شود (صیادی تورانلو، جمالی و میرغفوری، ۱۳۸۶). همچنین مطابق نظریه خودتعیینی ریان و دسی (۲۰۰۰، ۱۹۸۵)، محیط و انگیزش به عنوان تسهیل‌گر عملکرد بهینه انسان، که می‌توان رضایت از زندگی را نیز یکی از مؤلفه‌های عملکرد بهینه دانست، شناخته شده است.

لذا پژوهش حاضر با توجه به نتایج تحقیقات قبلی و نظریه خودتعیینی که بیان می‌کند عملکرد

¹- Rigby & King

²- The regulatory light was breaking up

³- Light regulation of replication

⁴- Niemiec

⁵- Lynch

⁶- Vansteenkiste

⁷- Bernstein

بهینه تابعی از شرایط بافتی و انگیزش افراد است؛ درصدد آن است که شکاف تحقیقات موجود را پر کند و برای اولین بار به بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده را با رضایت از زندگی به واسطه‌ی انگیزش مذهبی مورد کنکاش قرار دهد. چیدمان این متغیرها برای اولین بار است که خود یکی از سهم‌های عمده نظری در پژوهش حاضر است. همچنین پژوهش در این زمینه به منظور روشن شدن مکانیسم این ارتباط و تقویت بدنه‌ی دانش مربوطه و (براساس نتایج) رسیدن به راهکارهای عملی، ضروری به نظر می‌رسد؛ لذا مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که آیا الگوی ارتباطی خانواده با رضایت از زندگی رابطه دارد؟ و آیا انگیزش مذهبی در ارتباط با الگوی ارتباطی خانواده و رضایت از زندگی نقش واسطه‌ای دارد؟

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

همه‌ی جوامع خواستار سعادت و سلامت روانشناختی اعضای خود هستند. برای رسیدن به این خواسته‌ها باید تا آنجا که ممکن است عوامل تأثیرگذار بر سلامت و سازگاری روانی افراد که منجر به رضایت آنها از زندگی می‌شود را شناخت. مسأله توجه به کیفیت زندگی نه یک مفهوم جدید، بلکه مقوله‌ای، به قدمت عمر انسان و تاریخ می‌باشد. تلاش انسان اولیه مدام در طلب بهبود وضعیت زیستی و معیشتی خود بوده است، و تلاش بشر امروزی نیز که از زیر و بم یک تاریخ طولانی و مراحل آن گذشته است بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی و کسب رضایت فردی و اجتماعی می‌باشد. رضایت از زندگی از شاخص‌های مهم و سازنده‌ی کیفیت از زندگی است. در مورد اهمیت رضایت از زندگی چانگ^۱، استوارت^۲ و او^۳ (۲۰۰۳) بیان می‌کنند که رضایت از زندگی هدف نهایی رشد انسان‌هاست.

یکی از عوامل تأثیرگذار بر رضایت از زندگی، خانواده و نحوه‌ی ارتباطات اعضای آن با یکدیگر است. به طور کلی همواره ارتباطات موجود در بین اعضای خانواده به عنوان یکی از مهمترین جنبه‌های روابط بین فردی و کلیدی برای فهم دینامیک‌های تحت تأثیر روابط خانواده قلمداد شده است. خانواده اولین نظامی است که کودک در آن چشم باز می‌کند و از آن تأثیر می‌پذیرد و آموزش می‌بیند. مطالعه‌ی خانواده نه تنها شناخت بهتر این نظام را میسر می‌سازد، بلکه شناخت ما از افرادی که در آن پرورش می‌یابند، را فراهم می‌کند. به این علت که تمامی افراد از خانواده‌هایشان حتی در بزرگسالی نیز تأثیر می‌پذیرند، تعاملات و ارتباطات خانواده، نوع و شیوه‌ی تربیت خانواده بر توانایی‌ها، رفتارها و احساس افراد اثر می‌گذارد. چرا که خانواده‌ها بر فرزندان خود حتی مدتها بعد از اینکه آنها خانواده‌ی خود را ترک می‌کنند اثر می‌گذارند. به نظر می‌رسد تعاملات خانوادگی بر رضایت‌مندی فرزندان برای کنار آمدن با موقعیت‌های گوناگونی که در زندگی با آن روبرو می‌شوند، تأثیر دارد. علاوه بر این نقش جهت‌گیری‌های مذهبی در رابطه با سلامت و تندرستی از قرون بسیار دور شناخته شده و سهم مهم آنها در رضایت‌مندی از زندگی مشخص شده است. بنابراین روان‌شناسان با تأکید بر آثار دین، همواره

¹- Chang

²- Stewart

³- Au

بر این باورند که دین به خوبی می‌تواند بهداشت روانی و سازگاری افراد را تأمین کند (نظرنژاد و شرف تادوانی، ۱۳۸۹). از نظر کاربردی شناسایی عوامل مرتبط با رضایت از زندگی، ضمن افزایش حیطه دانش، می‌تواند کاربردهای زیادی در کاهش مشکلات فردی و بین فردی داشته باشد و راهبردهای عملی و الگویی روشن برای حفظ و تقویت سلامت جسمی و روانی که منجر به هر چه بیشتر رضایت‌مندی در زندگی می‌شود، داشته باشد، و رسیدن به راهکارهای علمی (براساس نتایج) ضروری به نظر می‌رسد. همچنین نتایج پژوهش حاضر به منزله راهنمایی برای والدین، معلمان و مشاوران خواهد شد که باعث افزایش مهارت‌های ارتباطی و انگیزشی افراد در جهت رضایت از زندگی می‌شود. نتایج این پژوهش‌ها باب تازه‌ای در آموزش و پرورش کشور می‌گشاید.

متولیان تعلیم و تربیت می‌توانند با برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌های ارتباطی و روش‌های افزایش انگیزش مذهبی به افراد برای سازگاری بهتر با شرایط و موقعیت‌هایی که موجب نارضایتی آن‌ها می‌شود، کمک کنند. همچنین با آگاهی دادن به مشاوران و خانواده‌ها در مورد عواملی که در رضایت از زندگی دخالت دارند، می‌توان به افراد جامعه کمک کرد تا آینده بهتری داشته باشند.

و از لحاظ نظری سعی دارد تا شکاف موجود در پژوهش‌هایی را که در مورد الگوی ارتباطی خانواده، رضایت از زندگی و انگیزش مذهبی انجام گرفته است را پرکند. به دلیل اینکه رضایت از زندگی یکی از کنش‌های انسانی است که در برابر محیط و زندگی فردی و اجتماعی او صورت می‌گیرد و بر بهداشت روانی، سلامت جسمانی، کارآمدی، بهره‌وری، سازگاری و مشارکت‌های اجتماعی مؤثر است و همچنین با پرداختن به آن و شناسایی عوامل مؤثر بر آن می‌توانیم افسردگی، اضطراب، پرخاشگری و ناسازگاری را در جامعه کاهش داده و در جهت ایجاد جامعه‌ای شادتر که منجر به رضایت بیشتر افراد از زندگی می‌شود گام برداریم.

بنابراین یافته‌های پژوهشی می‌تواند گامی در جهت زمینه‌سازی تحقیقات مداخله‌ای و آزمایشی را فراهم سازد و به مشاورین مدارس، روانشناسان، مشاوران خانواده، والدین در جهت پیشگیری، بروز، درمان و مداخلات درمانی کمک کند. در نهایت این پژوهش، به بررسی مسأله در قالب رابطه الگوی ارتباطی خانواده با رضایت از زندگی و میانجی‌گری انگیزش مذهبی می‌پردازد. تمامی مطالب ذکر شده حاکی از اهمیت این پژوهش چه از لحاظ نظری و چه از لحاظ کاربردی است و اهمیت پژوهش در این زمینه را می‌رساند.

۱-۴- اهداف پژوهش

این پژوهش شامل یک هدف اصلی و دو هدف فرعی به شرح ذیل می‌باشد:

هدف اصلی:

پیش‌بینی رضایت از زندگی براساس الگوی ارتباطی خانواده واسطه‌گری انگیزش مذهبی.

اهداف فرعی:

۱- تبیین میزان تفاوت بین رضایت از زندگی در دو گروه پسران و دختران.

۲- تبیین میزان تفاوت بین انگیزش مذهبی در دو گروه پسران و دختران.